

دانشگاه پیام نور

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه علمی: زبان شناسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته آموزش زبان فارسی

عنوان :

توصیف نظام آوایی گویش روینی روستای رویین

(شهرستان اسفراین)

استاد راهنما

دکتر مریم سادات غیاثیان

استاد مشاور:

دکترراضیه مهدی بیرقدار

نگارش:

شیوا سادات نوروززاده

بهار ۱۳۹۱

ص فحه ص ورت جلس ه دف اع

تقدیم نامه

حاصل تلاش خود را در این اثر به

خانواده ام

و

تمامی گویشوران روستای رویین

به پاس همه‌ی زحماتشان

تقدیم می‌نمایم.

تقدیر و تشکر:

سپاس یگانه ای را که مهربانی اش جانشین تمام نداشتن هایم بود، هم او که در هر لحظه ای که فراخواندمش پاسخ داد و هرگز در رنجهای تنهائیم نگذاشت و یاریم کرد تا این راه را به پایان برسانم.

مراتب سپاس خود را به استادان دانشمند و اندیشمندانی که در طول دوران تحصیل مرا مورد لطف خود قرار داده و از دانش خویش بهره مندم ساختند تقدیم می دارم.

از استاد گرانقدرم دکتر سرکار خانم مریم سادات غیاثیان که در کمال بزرگواری همواره مرا مورد لطف و مهربانی خویش قرار داده اند و همراهی ایشان بهترین انگیزه ادامه این راه برای من بوده است، سپاسگزاری می کنم.

از استاد گرانقدرم دکتر سرکار خانم عالیه کرد زعفرانلو کامبوزیا که در کمال بزرگواری همواره مرا مورد لطف و مهربانی خویش قرار داده اند و همراهی ایشان بهترین انگیزه ادامه این راه برای من بوده است، سپاسگزاری می کنم.

از استاد سرکار خانم دکتر راضیه مهدی بیرق دار که همواره از راهنمایی های علمی و ایشان بهره جسته ام و از الطاف بی دریغ و همیشگی شان سپاسگزاری می کنم.

چکیده

پایان نامه «بررسی واج شناختی گویش رویینی روستای رویین واقع در شهرستان رویین» شامل پیشگفتار، پنج فصل و ضمائم است. هدف از این تحقیق بررسی فرآیندهای واجی گویش رویینی است. در این تحقیق فرآیندهای واجی در این گویش کشف و سپس در چهارچوب واج شناسی زایشی تحلیل می شوند. از جمله فرآیندهای واجی در این گویش تضعیف، تقویت، همگونی، ناهمگونی، قلب و خیشومگی شدگی است.

داده های این گویش از چند طریق جمع آوری شده است: (۱) گفتار خود پژوهشگر به عنوان گویشور بومی این گویش (۲) گفتار سی نفر از گویشوران (۱۵ نفر مرد و ۱۵ نفر زن) این گویش از طریق مصاحبه و ضبط گفتار آنان. برای انجام این پژوهش پرسشنامه ای که حاوی اطلاعات لازم از جمله ۱۲۰ واژه پربسامد و ۲۰ عبارت و جمله استاندارد که در مطالعه گویش ها انتخاب می شود، به عنوان دادگان پایه مورد بررسی قرار گرفته است. پس از جمع آوری داده ها، مقایسه ای با داده های زبان فارسی معیار صورت گرفته است. نتایجی که از بررسی فرآیندهای واجی این گویش به دست آمده است، نشان می دهد که فرآیندهای «تضعیف» و «همگونی» در این گویش بسیار فعال هستند و فرآیند واج آرایی در این گویش به صورت (C(C) CV(C) می باشد.

کلمات کلیدی:

فرآیندهای واجی، تضعیف، تقویت، همگونی، ناهمگونی، رویین، گویش رویین

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۱
فصل اول کلیات پژوهش	۱۲
۱-۱ مقدمه	۱۲
۱-۲ گویش	۱۲
۱-۳ اهداف پژوهش	۱۵
۱-۴ اهمیت پژوهش حاضر	۱۶
۱-۴-۱ اهمیت نظری	۱۶
۱-۴-۲ اهمیت کاربردی	۱۷
۱-۵ سابقه تحقیق	۱۷
۱-۶ سوالات پژوهش	۱۸
۱-۷ فرضیه های تحقیق	۱۸
۱-۸ نوع و روش تحقیق	۱۸
۱-۹ روش گردآوری پیکره زبانی	۱۹
۱-۱۰ روش نمونه گیری	۱۹
۱-۱۱ روش تجزیه و تحلیل	۱۹
۱-۱۲ جمع بندی	۲۰
فصل دوم مبانی نظری و پیشینه تحقیق	۲۲
۱-۲ مقدمه	۲۲
۲-۲ پیشینه انگاره واجشناسی زایشی	۲۲
۲-۳ تاریخ واج شناسی زایشی	۲۴
۲-۳-۱ واجشناسی «قاعده بنیاد»	۲۴
۲-۳-۲ واجشناسی «محدودیت بنیاد»	۲۵

۲۶.....	۴-۲ هدف واجشناسی زایشی
۲۶.....	۵-۲ برخی مفاهیم بنیادین در واجشناسی زایشی
۲۶.....	۶-۲ مفهوم واج، تکواژ و واژه
۲۸.....	۷-۲ مشخصه‌های تمایز دهنده
۳۱.....	۸-۲ مشخصه های زبرزنجیری
۳۶.....	۹-۲ اقتصاد و سادگی
۳۶.....	۱۰-۲ نشان داری
۳۸.....	۱۱-۲ اسطوح بازنمایی
۳۹.....	۱۲-۲ قواعد واجی
۴۲.....	۱۳-۲ روابط تعاملی قواعد واجی
۴۴.....	۱۴-۲ اروش شناسی تحقیق
۴۷.....	۱۵-۲ جمع بندی
۹۲.....	فصل سوم:ارائه و تحلیل دادهها
۹۲.....	۱۱-۳ ارائه و تحلیل داده ها
۹۲.....	۲-۳ نظام دوتایی مشخصه‌های واجی
۹۵.....	۳-۳ هجا
۹۷.....	۴-۳ واج آرای گویش رویننی
۹۹.....	۵-۳ بررسی خوشه های همخوانی آغازین
۱۰۵.....	۶-۳ فرایندهای واجی
۱۰۷.....	۷-۳ فرایند تضعیف
۱۰۹.....	۱-۷-۳ تبدیل همخوان های v, b, f به غلت w
۱۱۴.....	۲-۷-۳ تبدیل همخوان d به j
۱۱۷.....	۳-۷-۳ تبدیل همخوان /p/ به /b/
۱۱۹.....	۴-۷-۳ تبدیل همخوان q به χ

- ۱۲۳...../d/ به /t/ همخوان تبدیل ۵-۷-۳
- ۱۲۵..... [f] به [c] همخوان تبدیل ۶-۷-۳
- ۱۲۶..... حذف ۸-۳
- ۱۲۷..... ۱-۸-۳ حذف همخوان پایانی
- ۱۳۹..... ۲-۸-۳ حذف همخوان میانی
- ۱۴۰..... ۳-۸-۳ حذف همخوان از گروه دوهمخوانی
- /-۳-۸-۳ حذف همخوان انسدادی، تیغهای و بیواک /t/ در پایان گروههای دوهمخوانی -/
- ۱۴۱..... /st/، /ft/ و /xt/ در یک تکواژ یا در مرز دو تکواژ.....
- ۱۴۳..... ۲-۳-۸-۳ حذف تکواژهای گذشته ساز [-d] و [-t] از پایان فعلهای گذشته
- ۳-۳-۸-۳ حذف همخوان انسدادی، تیغهای و واکنار /d/ در گروههای همخوانی /-nd/ و
- ۱۴۶..... /-zd/
- ۱۵۱..... ۹-۳ سایشی شدگی
- ۱۵۵..... ۱۰-۳ تقویت
- ۱۵۵..... ۱-۱۰-۳ تبدیل همخوان /d/ به /t/
- ۱۵۷..... ۲-۱۰-۳ جایگزینی همخوان /ʒ/ با /dʒ/
- ۱۵۹..... ۱۱-۳ همگونی
- ۱۵۹..... ۱-۱۱-۳ تبدیل همخوان /r/ به /l/
- ۱۶۱..... ۲-۱۱-۳ تبدیل همخوان /n/ به /m/
- ۱۶۲..... ۱۲-۳ ناهمگونی
- ۱۶۳..... ۱۳-۳ قلب
- ۱۶۴..... ۱۴-۳ جمع بندی
- ۱۶۶..... فصل چهارم) فرایندهای واجی واکه ها
- ۱۶۶..... (۱-۴ مقدمه
- ۱۶۶..... (۲-۴ همگونی

۱۶۶ هماهنگی واکه‌های (۱-۲-۴)
۱۶۷ /a/ به /ɑ/ تبدیل واکه (۱-۱-۲-۴)
۱۶۹ ۲-۱-۲-۴ همگونی واکه پیشوند فعل گذشته با واکه اول ریشه
۱۷۱ (۲-۲-۴) همگونی همخوان - واکه
۱۷۷ /a/ به /e/ تبدیل واکه (۳-۴)
۱۷۹ /e:/ به /i:/ تبدیل واکه (۴-۴)
۱۸۰ ۵-۴ درج واکه بین خوشه همخوانی پایانه هجا
۱۸۲ ۶-۴ فرایندهای واج-واژی
۱۸۲ ۱-۶-۴ تکواژ جمع ساز
۱۸۴ فصل پنجم نتایج و پیشنهادها
۱۸۴ ۵-۱ مقدمه
۱۸۴ ۵-۲ سوالهای تحقیق
۱۸۴ ۳-۵ فرضیههای تحقیق
۱۸۴ ۵-۴ بررسی و تحلیل فرضیههای تحقیق
۱۸۵ ۱-۴-۵ تحلیل فرضیه اول
۱۸۵ ۲-۴-۵ تحلیل فرضیه دوم
۱۸۶ ۳-۴-۵ تحلیل فرضیه سوم
۱۸۶ ۵-۵ بررسی نتایج پژوهش
۱۹۰ ۶-۵ پیشنهادهایی برای مطالعات آتی
۱۹۱ پیوست الف
۱۹۱ فهرست واژگان
۲۴۴ پیوست ب
۲۴۴ ضرب المثل ها
۲۴۷ پیوست ج

۲۴۷.....	فهرست واژگان فنی پایان نامه
۲۵۰.....	منابع و ماخذ.....
۲۵۷.....	جدول علائم اختصاری
۲۵۸.....	جدول نشانه های آوا نویسی برابر با جدول IPA.....
۲۵۹.....	abstract.....

فهرست تصاویر

پیشگفتار

اقوام هند و اروپایی تا اواخر هزاره سوم پیش از میلاد در سرزمین مشترک اولیه خود می‌زیستند این اقوام بنا به ضرورت ناچار به مهاجرت از سرزمین اصلی خود شدند و در پهنه وسیعی پراکنده گشته‌اند و این پراکندگی و گوناگونی موجبات گوناگونی زبان را در میان این اقوام مهاجر به وجود آورده است. روستای رویین واقع در شهرستان اسفراین که در ۲۴ کیلومتری شمال اسفراین و ۵۲ کیلومتری جنوب شرقی بجنورد و در یکی از دره های دامنه جنوبی آلاداغ با جهت غربی - شرقی قرار گرفته است. به علت محدوده جغرافیایی و در انحصار بودن آن بین کوه ها، گویش این روستا تا حدی دست نخورده مانده است. و از گویش های بکر می باشد. وظیفه فرهنگی حکم می کند واژگان این گویش را به صورت مکتوب ماندگار کنیم و آنها را از خطر نابودی دور نگه داریم.

شناخت موقعیت جغرافیایی روستا

از نظر تقسیمات کشوری، روستای رویین یکی از توابع بخش مرکزی شهرستان اسفراین در استان خراسان شمالی است. (نقشه شماره ۱)

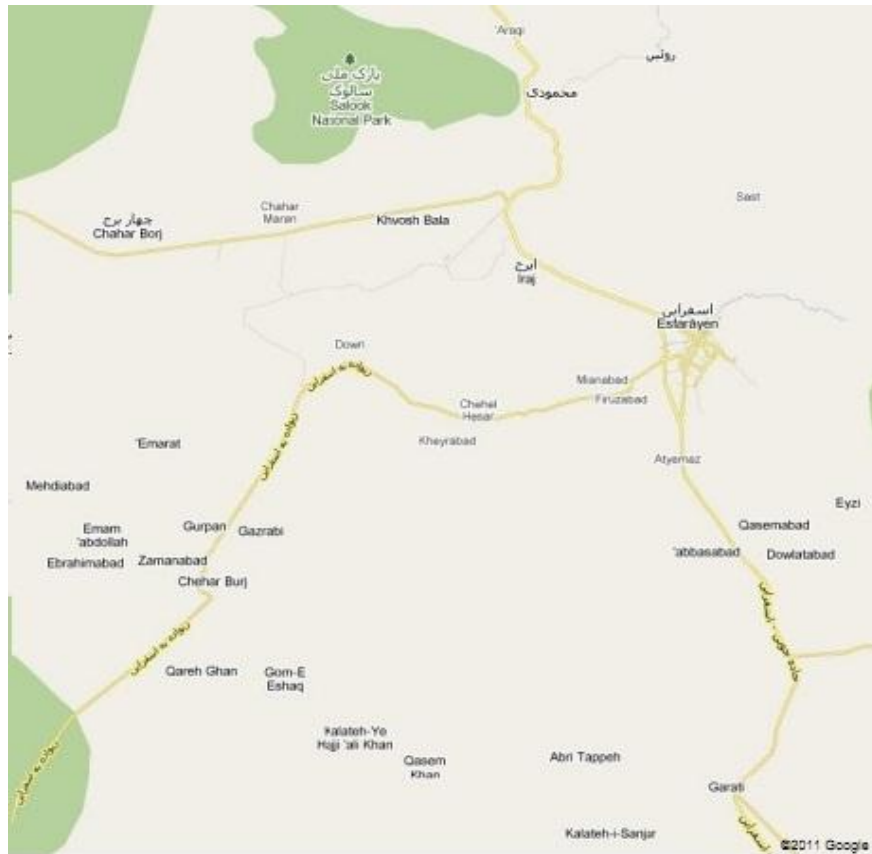
از نظر جغرافیایی، روستای رویین در موقعیت ۵۷ درجه و ۳۵ دقیقه طول شرقی و ۳۷ درجه و ۱۲ دقیقه عرض شمالی، در ارتفاع ۱۶۷۰ متری از سطح دریا منتهی الیه دره رودخانه رویین در رشته کوه های آلاداغ قرار گرفته است. به لحاظ موقعیت نسبی، روستای رویین در ۲۶ کیلومتری شمال شهر اسفراین (مرکز شهرستان) و ۵۲ کیلومتری جنوب شرقی شهر بجنورد (مرکز استان) و با فاصله ۷ کیلومتری جاده اسفراین به بجنورد قرار دارد. (فدایی، ۱۳۶۶)

روستای رویین به لحاظ ساخت جغرافیایی، روستای دره‌ایی و از نظر ژئومورفولوژی، روستای خطی است که به دلیل محدودیت توسعه کالبدی، در امتداد دره محل استقرار خود کشیدگی طولی پیدا کرده است. در دره ای که روستای رویین در منتهی الیه آن قرار دارد، دو روستای دیگر نیز به نام های عراقی با حدود ۵۲۰ نفر جمعیت و محمودی با جمعیتی نزدیک به ۱۱۰۰ نفر استقرار دارند. این

سه روستا روی هم یک حوزه روستایی را تشکیل می دهند که روستای رویین بطور سنتی و بدلیل دارا بودن جمعیت و خدمات برتر، نقش مرکز این حوزه را بر عهده دارد.(همان)

تصویر شماره «۱»

مسیر ارتباطی روستا

تاریخچه و علل پیدایش روستای رویین

بنیان روستای رویین به شخصی به نام میر غیاث الدین، فرزند یکی از امرای سلسله سربداران سبزواری (معروف به میر سیف الدین)، نسبت داده شده است. وی پس از هزیمت مقابل لشکر تیمور به ناحیه اسفراین رفته و در آنجا با دره سرسبز و پر آب رویین برخورد می کند. وی منتظر فرصتی بوده است تا اراضی این دره را به مالکیت خود در آورد، و این فرصت گویا زمانی که شاه اسماعیل صفوی در سفری به مشهد از ناحیه اسفراین می گذشته، فراهم می شود. میر غیاث الدین در این سفر سند مالکیت اراضی رویین را از شاه دریافت می کند و با اجیر نمودن گروهی از مردمان از صنوف مختلف از قبیل کشاورز، آهنگر، نجار، پارچه باف، بنا و روحانی، بنیان روستای رویین را می نهد (فدایی، ۱۳۶۶، ص ۱۲).

به نظر می رسد که روایت فوق از بنیان شدن رویین، روایتی درست و کامل نیست و علاوه بر اینکه سلطنت شاه اسماعیل با حمله لشکر تیمور مقارن نبوده است رویین می بایست قدمتی پیش از عهد صفوی داشته باشد. نشانه های این فرضیه با دقت در جزئیات روایت فوق دیده می شود. برای مثال نقل شده که میر غیاث الدین هنگام در خواست از شاه اسماعیل برای واگذاری مالکیت اراضی در رویین، در پاسخ به سوال شاه اسماعیل که از او می پرسد آیا این زمین صاحب معینی دارد، می گوید: خیر چند نفر گبر در محلی به نام گبریان سکونت دارند ولی مالکیت اصلی ندارد (همان، ص ۱۶).

این نکته، جدا از درستی و نادرستی و میزان سندیت تاریخی، بر این فرض صحت می گذارد که پیش از عهد صفوی، گروهی ایرانیان زرتشتی در این روستا زندگی می کرده اند. این فرض را چند شاهد دیگر نیز تایید می کند:

۱. نام روستا: نام روستا در متون تاریخی عموماً «رویین دژ» آمده است. هر دو جزء این اسم پارسی سره بوده است، و می توان حدس زد که این نامگذاری بسیار پیش از عهد صفوی انجام پذیرفته است. در خراسان روستاهایی که قدمت آنها پیش از چند صد سال نیست و دارای برج و بارو و حصار

هستند، بیشتر بنام «قلعه» شناخته می‌شوند و نه «دژ»، همچنین واژه «رویین» را به معنی مکان رویش، که اشاره‌ای به سرسبزی درّه محل استقرار روستا است، و نیز به معنی ساخته شده از فلز روی که آن نیز گویا اشاره به معدن قدیمی روی در منطقه دارد، تعبیر کرده‌اند. اما به نظر می‌رسد که تعبیر واژه رویین به معنای (بی مرگ) و (تسخیر ناپذیر) مانند اسفندیار رویین‌تن، با توجه به موقعیت کوهستانی و درّه‌ای و مقرر هسته اولیه روستا (قلعه بلند) تعبیر مناسب‌تری باشد. (فدایی، ۱۳۶۶)

۲. محله گبرها: شواهدی در دست است که نشان می‌دهد گسترش اسلام در ایران و از جمله در خراسان، با موقعیت جغرافیایی سکونت گاه‌های انسانی در ارتباط بوده است. ایرانیان زرتشتی مدت‌ها پس از فتح ایران به دست اعراب مسلمان، در مناطق دورافتاده و صعب‌العبور می‌زیسته‌اند. برای مثال روستاهای واقع در جنگل‌های گیلان و مازندران و روستاهای کوهستانی واقع در حاشیه کویر مرکزی ایران تا قرن‌ها پس از ظهور اسلام و حتی تا به امروز (برای مثال روستاهای کوهستانی استان یزد و کرمان) محل زندگی ایرانیان زرتشتی بوده است. در خراسان نیز در بسیاری از روستاهای کوهستانی می‌توان آثار زندگی زرتشتیان را دید. برای مثال در این روستاها می‌توان به گورستان‌هایی برخورد که ساکنان محلی آن‌ها را «قبرستان گبرها» می‌نامند. نمونه چنین روستاهایی در نزدیکی رویین روستاهای زورام/zoram/ و گلیان/jelian/ در چند کیلومتری غرب روستای رویین، و در شهرستان شیروان است، که آثار زندگی ایرانیان زرتشتی در آنها دیده شده است. در روستای رویین کوچه‌ای وجود دارد که ساکنان روستا به آن کوچه گبرا(گبرها) یا گبرو می‌گویند، و این نام نمی‌تواند به طور تصادفی بر آن گذاشته شده باشد. (نیازی، ۱۳۸۶، ص ۵۴)

۳. درختان چنار: ایرانی‌ها زرتشتی برای آب و درخت احترام و تقدس خاصی قائل بوده‌اند، از همین رو یکی از فعالیت‌های ایران باستان که در آن به مهارت زیادی دست یافته و آن را توسعه بخشیدند، پرورش درخت و باغبانی بوده است. کاشت درخت دیرزی، همچون سرو و چنار، در کنار چشمه‌ها یکی از دلبستگی‌های ایرانیان زرتشتی بوده است و می‌توان فرض کرد که درختان چنار کهنسال روستای رویین کاشته زرتشتیان و یا سنت بجای مانده از آنها باشد. (همان، ص ۵۶)

۴. استقرار در منطقه‌ای تاریخی

هنگامی که از روستای رویین و تاریخ آن صحبت می‌کنیم، می‌بایست همواره در خاطر داشته باشیم که رویین در منطقه ای بی نام و نشان تاریخی قرار ندارد. بلکه رویین روستایی است که در مسیر سه کانون مهم باستانی یعنی نیشابور (ابرشهر) و جاجرم و گرگان قرار داشته است. از مطالعه متون تاریخی چنین بر می‌آید که راه‌های ارتباطی میان نیشابور به گرگان، که یکی از مسیرهای راه ابریشم است و به ویژه در دوره ساسانی از اهمیت و توجه زیادی برخوردار بوده است، از کنار رشته کوه‌های آلاداغ و به ناچار از دشت اسفراین می‌گذشته، که به دلیل قرارگیری در میانه راه نیشابور به گرگان، به میان آباد مشهور بوده است. (لسترنج، ۱۳۳۷، ص ۴۱۸)

مقدسی جغرافی‌دان سده پنجم هجری در کتاب احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم در این باره آورده است «اسفراین روستای بزرگ گرانمایه و مرکز انگور خوب و کشتزار برنج و حبوبات است. جاده نیشابور به گرگان آن را دونیم می‌کند».

لسترنج (۱۳۳۷، ص ۴۱۹) درباره اسفراین می‌نویسد «این شهر در نیم راه جاجرم و نیشابور واقع است و از هراز یک دو شهر سی و شش ساعت راه (پیاده) فاصله دارد. فاصله راه جاجرم و نیشابور ۱۸۰ مایل است». راهی که از گرگان به اسفراین و از آنجا به نیشابور می‌رفته، راه تجاری بسیار مهمی بوده است. ناصرالدین شاه در کتاب سفرنامه خراسان (۱۳۵۴، ص ۸۹) درباره اهمیت تجاری این راه می‌نویسد «دست راست رباطی دیده شد که معروف به رباط قلی است. این رباط سابقاً شارع عام و محل عبور قوافل و مردم بوده است. با این معنی که در عهد سلاطین صفویه یا گورکانیه یا قبل از آنها، از گالیپوش از راه دشت آرمندلو می‌آمده اند به رباط عشق، که آنجا هم منزل و توقفگاهی بوده است، و از آنجا به این رباط قلی می‌آمده و به اسفراین رفته، از نیشابور سر در می‌آورده و از آنجا به بلخ و حدود ترکستان می‌رفته اند. یعنی این در وقتی است که شهر جرجان آباد بوده از این راه با افغانستان و ترکستان و هندوستان تجارت می‌شده و راه معمولی بوده است». و در همان جا روستای رویین را این‌گونه توصیف نموده است: دهی است با باغات سیب انگور و زردآلو و بعضی میوه‌جات دیگر، هنوز هم توت سفید این‌جا هنوز باقی مانده بود و بیشتر از بیست خانوار رعیت نداشت و زن‌هایشان مانند ترکمن‌ها کله و سرشان را با چانه بسته بودند، و توی ده هم چشمه آبی داشت».

بنابراین معلوم می شود که در گذشته ناحیه اسفراین و روستای رویین در مسیر عبور و مرور کاروان های تجاری و مسافری قرار داشته اند و چون امروز در انزوا نبوده اند. اهمیت ناحیه اسفراین و روستاهای واقع در آن تا پایان دوره قاجار به قوت خویش باقی بوده، و این مسئله از مسیر های لشکر کشی امرای قاجار در غائله سالار و جعفر قلی خان شادلو پیداست. زیرا سپاه اعزامی امیر کیسر از تهران پس از شکست سپاه سالار در سبزوار و پیش از عزیمت به مشهد، برای یک ماه در اسفراین اردو می زند، و این در حالی است که جعفر قلی خان شادلو و برادرش پس از جدا شدن از شورش در انتظار رسیدن امان نامه، از تهران، در روستای رویین پناه گرفته اند. (فدایی، ۱۳۶۶، ص ۵۴)

در اهمیت باستانی روستای رویین و آبادانی آن در دوره پیش از اسلام، می توان به نام روستاهای پیرامون آن اشاره کرد. برای مثال در این ناحیه به روستاهایی به نام ایرج پریمان (فریمان)، فروبه، شیرویه، پرتان، سست، نوشیروان بر می خوریم که این آخری را زادگاه پادشاه معروف ساسانی، یعنی نوشیروان عادل می دانند. (نیازی، ۱۳۸۶، ص ۲۴)

بنابراین در جمع بندی مطالب بالا می توان این فرضیه را مطرح کرد که قدمت روستای رویین پیش از عهد صفوی بوده است

ویژگی طبیعی

روستای رویین از جمله روستای سرسبز و آباد شهرستان اسفراین است که در سمت جنوبی کوه های آلاداغ در یکی از دره های با صفای این رشته کوه واقع شده است. اکثر زمین های روستا در شیب دامنه قرار گرفته و روستاییان با کوشش زیاد آن ها را تراس بندی کرده اند و به همین دلیل معیشت باغداری تفوق بیش تری نسبت به سایر انواع معیشت کشاورزی دارد

آب و هوا

آب و هوای روستای رویین از نوع معتدل کوهستانی با زمستان های سرد و پر برف و تابستان های معتدل و مطبوع می باشد. رویین به علت موقعیت ییلاقی آن در تابستان ها تفرجگاه مناسبی برای گردشگری می باشد. (فدایی، ۱۳۶۶، ص ۷۶)